

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YIKILIŞININ BAŞLANGICI KÖSEDAĞ SAVAŞI VE SONUÇLARI

*Remzi KILIÇ

** Mahmut YILDIRIM

Özet:

Anadolu Selçukluları en güçlü dönemini Sultan Alaaddin Keykubat (1219-1237) zamanında yaşamıştır. Anadolu coğrafyasında Selçukluların imar ve bayındırlık bakımından faaliyetleri, bir anlamda vatanın ihyası en geniş manada Alaaddin Keykubat devrinde gerçekleşmiştir. Eyyûbilerden Güney Doğu Anadolu'nun Anadolu Selçukluları hâkimiyeti altına alınması Alaaddin Keykubat'ın izlediği başarılı ve etkin bir siyasetle sağlanmıştır. Anadolu'nun başta başkent Konya olmak üzere, Kayseri, Sivas, Aksaray, Niğde, Tokat, Erzurum, Amasya, Malatya gibi birçok şehri Alaaddin Keykubat'ın emri ve iradesi ile imar ve bayındır hale getirilmiştir. Anadolu Selçukluları idaresinde bulunan pek çok şehre medrese, cami, kervansaray, dâruşşifa, köprü, kümbet gibi tarihi eserler daha çok bu dönemde inşa edilmiştir.

Alaaddin Keykubat gibi güçlü bir hükümdardan sonra oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) Anadolu Selçuklularının başına geçmiştir. 1206 yılından itibaren Cengiz Han'ın (1206-1231) ortaya çıkışı ile Moğollar, Türkistan başta olmak üzere Asya'da büyük bir tehdit unsuru olmuşlardır. Moğollar, Semerkant ve Buhara'da Harzemşahları, Bağdat ve İran'da Abbasileri, Anadolu'da da Selçukluları mağlup ederek Türk Dünyasına ve İslam medeniyetine çok ağır darbeler indirmişlerdir. Birçok âlim ve devlet adamı Konya merkezli Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır. Hz. Mevlana,

Celaleddin Harzemşah gibi bir nice şahsiyet Moğol istilası ve zulmü karşısında Sultan Alaaddin Keykubat'a yönelmişlerdir. Bilge, cesur, zeki, akıllı ve müdebbir Sultan Alaaddin Keykubat kadar kudret gösteremeyen Anadolu Selçukluları hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, devrinde çıkan Baba İshak isyanını (1237-1241) bastıramamış, Sivas-Erzincan arasındaki Köseadağ mevkiinde (1243) Baycu Noyan komutasındaki Moğol Ordusu karşısında mağlup olmuş, önce Sivas'a daha sonra Tokat'a çekilmiştir. Moğollar Anadolu Selçuklu şehirlerinden Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Aksaray, Niğde ve Konya'ya kadar işgal, yağma ve talan etmişlerdir.

1243'de meydana gelen Köseadağ Savaşı sonucu Moğollar Anadolu topraklarını işgal ederken, Anadolu Selçukluları da zayıflamaya ve yıkılışa doğru yol almaya başlamışlardır. 1243 Köseadağ Savaşı ile başlayıp 1308 yılına kadar Anadolu Selçuklularının dağılma ve yıkılış süreci 65 yıl kadar sürmüştür. Köseadağ Savaşı sonucu Moğol idaresine bağlı bölge valileri ortaya çıkmıştı. Anadolu'da Türkmen Beylerinin yer yer mahalli isyanlarına şahit oluyoruz. Bu süreçte özellikle 1250'lerden itibaren 1350'lere kadar yirmiden fazla Türk Beyliği ortaya çıkmıştı. Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Germiyanogulları, Osmanogulları, Saruhaoğulları, Çobanoğulları, Candaroğulları, Ramazanoğulları, Eretnaoğulları, Hamitoğulları gibi, birçok mahalli Türkmen Beyliği kuruldukları bölgeleri kendi idareleri altında Moğollara karşı muhafazaya başlamışlardır.

13. yüzyıl başlarında Anadolu Selçuklularının sağlamış olduğu birlik ve beraberlik olgusu, Moğol istilası veya Köseadağ Savaşı ile bozulmuştur. Anadolu'nun yeniden birlik ve beraberlik sürecine ulaşması Osmanlılar tarafından ancak 16. Yüzyıl başlarında sağlanabilmiştir. Bu bildiride 13. Yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da Moğol istilası ile yaşanan olumsuzlukları, Anadolu'da ortaya çıkan istikrarsızlığı, bozulan Türk Birliğini değerlendirmeyi düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler:

Anadolu Selçukluları, Köseadağ Savaşı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğollar.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi,

** Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

THE BEGINNING OF THE DECADENCE OF THE ANATOLIA SELJUKIAN STATE WAR OF KÖSEDAĞ AND ITS RESULTS

Abstract:

Anatolian Seljukians were in their heyday of power in the term of Sultan Alaaddin Keykubat (1219-1237). The Seljukians actions of construction and public Works in Anatolian territories, namely the development of the territories existed in Alaaddin Keykubat age. It was thanks to a successful and and effective politics strategy of Alaaddin Keykubat that the South East Anatolian territories were received from Ayyubians. Many cities of Anatolia, including initially the city Konya then Kayseri, Sivas, Aksaray, Niğde, Tokat, Erzurum, Amasya, Malatya were constructed under the rule of Alaaddin Keykubat. In many cities under the rule of Anatolian Seljukians, the constuction of many madrasahs, mosques, caravansarays, darussifas, bridges, cupolas was mostly in this era.

After a powerful ruler like Alaaddin Keykubat, his son Second Gıyasettin Keyhüsrev

(1237-1246) took over the throne. After the appearance of Cengiz Khan (1206-1231) in the scene, the year 1206, Mongols became a threat factor for Asia mostly for Turkestan. Mongols thwacked the Turkish Kingdom and Islamic civilization by

beating the Harzemşahs in Samarkand and Bukhara, Abbasis in Bagdat and Persia. Many scientists and politicians defected from these countries to A Anatolian Seljukian State. Many important figures like Hz. Mevlana, took shelter under Alaaddin Keykubat's rule because of the oppression and persecution of Mongols. Not being able to rule as powerful as the knowledgeable, courageous, intelligent, smart and prudent Sultan Alaaddin Keykubat, Second Gıyasettin Keyhüsrev could not manage to repress the riot of Baba Ishak (1237-1241). He was beaten in the area of Köseadağ (1243) by the Mongol forces controlled by Baycu Noyan. He withdrew firstly to Sivas, and then to Tokat. Mongols occupied, plundered and pillaged all of the Seljukian cities of Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Aksaray, Niğde and Konya.

In the result of the Köseadağ War happening in 1243, Anatolian Seljukians began to weaken and scattering process slowly. The break up of the Anatolia Seljukians went on for 65 years beginning with the Köseadağ war in 1243. The appeared regional governors depending on the Mongol rule as a result of the Köseadağ war. Here we may witness the local riots of Turkoman chieftains. In this process especially from 1250s to 1350s there appeared more than twenty Turkoman domains. Many Turkoman domains like Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Germiyanoğulları, Osmanoğulları, Saruhaoğulları, Çobanoğulları, Candaroğulları, Ramazanoğulları, Eretnaoğulları, Hamitoğulları began defencing their territories against Mongol forces themselves in their area.

In the beginning of 13th century the unity concept that existed in Anatolian Seljukian territories failed with the Köseadağ war and Mongol invasion. The unity of Anatolia could only be obtained by Ottomans in the beginning of 16th century. In this abstract we object to evaluate the problems appeared after the Mongol invasion in the second half of the 13th century, the unsteadiness appearing in Anatolia, the failure of Turkish unity in Anatolia.

Key words:

Anatolia Seljukians, Köseadağ War, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Mongols.

Giriş:

Sultan Alaadin Keykubat zamanında Anadolu Selçuklu devleti hâkimiyet sahasını oldukça genişletmişti. II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) devrinde, Diyarbakır şehrini ve Güneydoğu havalisini, Selçuklu emiri Zahuriddin Mansur, 1240 yılında yönetim ve idaresi altına almayı başarmıştı. Alaadin Keykubat'ın almak istediği bu şehre Selçuklu emirleri sancaklarını dikmişlerdi. Bu olay üzerine Mardin, Meyyafarikin, Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf), Cezire ve Mısır hükümdarları Sultan II. Gıyaseddin'e elçiler ve hediyeler göndererek tebrik etmişler ve bağlılıklarını bildirmek durumunda kalmışlardı[1].

Diyarbakır'ı aldıktan sonra çevresinde bulunan Süveyde, Siverek, Ergani, Çermük, Akil ve diğer kaleler kolaylıkla ele geçirildi. Şehrin subaşılığına Mubarizüddin İsa Candar getirildi. Fetihden sonra Meyyafarikin'in fetih kararı varken Moğolların Erzurum yakınlarına kadar yağma yaptıkları bildirildiğinden Selçuklu ordusu Erzurum'a gönderilmişti. Diyarbakır'ın alınması, Alaaddin Keykubat Türkiyesi'nin gücünü ve kuvvetini muhafaza ettiğini göstermekteydi. Bu durum Köseadağ savaşına kadar devam etmiş, savaştan sonra cihan hâkimiyeti Moğollara geçmiştir[2]. Bunun içindir ki Moğollar, Bağdat ve Erzurum sınırlarına kadar gelmelerine rağmen Anadolu Selçuklu ülkesine saldıramamışlardı. Anadolu Selçuklu devletinin yıkılmasında etkili sebeplerden biri Baba İshak isyanıdır. Bir de bunun sonucu meydana gelen Köseadağ savaşıdır.

Baba İshak İsyanı:

1. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlığı sırasında, devlet adamı Saadeddin Köpek'in baskılarından sonra en önemli meselelerden biri de Baba İshak olayıdır. Bu olay çıkmadan evvel Anadolu Selçuklu devletine, Kilikya Ermeni Kralı 1400 altın, İznik Kralı 400 altın, Trabzon Rum Kralı 200 altın, Halep Hükümdarlığı 1000 altın, yıllık haraç ödüyorlardı[3]. Ayrıca İznik krallığı istendiği zaman Anadolu Selçuklu sultanına 400'ü mızraklı olmak üzere 1200 asker gönderiyordu. Diğer devletlerde belirli sayılarda askerler gönderiyorlardı. Bunların hepsi Selçuklu sultanı adına para bastırıp hutbe okutuyorlardı. Bu güç karşısında da, Asya'yı kasıp kavuran Moğollar, Anadolu'ya saldırmaya cesaret edemiyorlardı. Baba İshak isyanı, devleti o derece yıpratmıştır ki, isyanın güçlkle bastırıldığını gören Moğollar, ilk fırsatta Anadolu'ya saldırıp Selçuklu devletini yağma etmeye yönelmişlerdir[4].

Doğu'dan gelen Moğol istilâsı sonucu, Harzemlilerle Anadolu'ya sığınan, özellikle Güneydoğu Anadolu ve Suriye sınır bölgelerinde yoğunlaşan göçebe Türkmenler, beraber hareket etmeye başladılar. Göçebe oldukları için yerleşik hayata geçmiş olan halk içinde kaynaşamadılar. Geçimlerini sağlayabilmek için yağma hareketlerine başladılar. Bu hareketleri, yerleşik hayata geçmiş olan halkın huzurunu kaçıırıyordu. Devlet güçlerinin de huzuru sağlamak için yaptığı girişimler, Türkmenlerle çatışmaların oluşmasına neden oluyordu. Bu durumdan Türkmenler hoşnutsuz oluyorlardı. Böyle bir ortamda Sümeysat yakınlarındaki, Keferdûs bucağında Baba İshak diye biri ortaya çıkıp, Türkmenleri etrafında toplamaya başladı ve isyan çıkardı. Bunun sonucu da dini, içtimaî ve siyasî bir durum olarak Anadolu Selçuklu devletini sarsmıştır.

Baba İshak, Horasanlı Baba İlyas'ın müritlerinden "şeyh" görünümünde biridir. Baba İshak'ın ortaya çıktığı bölge öyle kozmopolit idi ki; Müslümanlar, Hıristiyan akidelerine bağlı Pavlakîler, henüz yeterince İslâmiyeti özümseyememiş yarı

Şaman Türkmenler'den oluşmaktaydı. Baba İshak, bunlara dinî telkinlerde bulunuyor, memleketteki adaletsizlikten, haksızlıklardan bahsediyor, bu sıkıntıların çaresini kendisinin bulacağını söylüyordu. Baba İshak, Müslüman olmayan kitleleri de kendi yoluna davet ediyordu. Yaşantısının mütevaziliği, kimseden bir şey kabul etmemesi ve dindarlığı insanları kendisine bağlıyordu. Ayrıca Baba İshak, birtakım hokkabazlıklar yaparak bunları halka keramet olarak sunmaktaydı[5]. Esasen câhil olan birçok insan yaşanan sosyal çalkantıdan dolayı bu kargaşadan medet umuyorlardı. Cehalet her zaman kötüdür.

Baba İshak'ın faaliyette bulunduğu saha; Selçuklu, Ermeni, Harzemli ve Eyyubî askerlerinin devamlı bulunduğu yerlerdi. Bunun için savaşa bir şey elde edemeyeceğini anlayan Baba İshak, ansızın ortadan kayboldu. Uzunca bir süre ortalıkta görünmedi. Daha sonra Amasya civarında olduğu ortaya çıktı. İlk vardığı zamanlar, Amasya köylerinin birinde çobanlık yapıyordu. Burada da kendisini "sûfî bir kimse" olarak tanıttı. Hiç kimseden bir şey talep etmedi. Bu sofuluğu yüzünden kadın, erkek herkes ona "ermiş kişi" gözüyle bakmaya başladılar. Bir huzursuzluk olsa hemen İshak'a giderler, bir muska yazdırıp huzur bulduklarının sanırlardı. Müritleri gittikçe çoğalan Baba İshak, nihayet köyden dışarı çıkarak yakın bir tepe üzerine Tekke (Zaviye) kurdu. Birkaç müridinden başka kimse onu göremez oldu. Kendini dünya işlerinden el çekmiş gibi göstermekteydi[6].

Baba İshak, kurmuş olduğu tekkeden artık propagandalarına başlamıştı. Baba İshak köylere, şehirlere, Maraş, Urfa ve Şam diyarlarına, Türkmenlere ve Harzemlilere müritlerini gönderiyordu. Allah'ın ve dört halifenin yolundan ayrılmış olan Sultan'a karşı ayaklanmaya çağırıyordu. Öyle ki, Baba İshak müritlerine falan gün falan saatte bağlılıklarını göstermek için sultana isyan etmelerini istiyordu, kendilerine uyanların birçok ganimete konacağını, uymayanlarında hiç aman vermeden öldürüleceklerini söylüyordu[7]. Buna hayli insan

inanıyordu.

Baba İshak'ın adamları birkaç senedir isyan hazırlıklarını yapmışlardı. İshak'ın emrini bekliyorlardı. Baba'nın fermanı gelince, Türkmenler sığır ve mallarını satıp, at ve silah aldılar. Bu haber obalar arasında yayıldıkça, sayıları giderek artmıştı. İlk önce Baba'nın doğduğu Kefersud'u (Keferdus) ateşe verdiler[8]. Daha sonra Samsat, Adıyaman, Sümeysat bölgelerinde isyana başlayıp, yağma ve tahrip etmeye koyulmuşlardı. Kendilerine uymayan Müslümanları ve Hıristiyanları öldürüyorlardı[9].

Kahramanlığı ile meşhur, Malatya subaşısı Alişir oğlu Muzaffereddin, bir kuvvet toplayıp bu bozguncuların üzerine yürüdü. Her iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Muzaffereddin mağlup oldu. Bayrağı (sancağı) ve nakkareleri (davulları) âsilerin eline geçti. Subaşı Muzaffereddin, Malatya'ya döndüğü vakit burada; Kürtlerden ve Kirman oymaklarından oluşan kalabalık bir ordu toplayarak tekrar Baba İshak'ın adamları üzerine yürüdü. İkinci savaşta da, mağlup olmuştu. İkinci savaşta da kazanan âsiler daha fazla şımardılar, kuvvet ve inançları daha da artmıştı. Bu sefer isyancılar Sivas'a doğru yürüyüşe geçmişlerdir[10]. Şehir halkı toplanarak âsilere karşı koydular. Âsiler bunları da bozguna uğrattılar. İğdiş-başı (Sivas askerinin başı), Hürremşah ve bazı ileri gelenleri öldürdüler. Birçok ganimet elde eden Babaîler'in maneviyatları ve güçleri büsbütün artmıştı. Baba İshak'a kavuşmak üzere Tokat ve Amasya'ya yürüdüler. Yolda kendilerine karşı gelenleri imha ettiler ve çeşitli katılımlarla sayıları arttı. Tokat'a kadar geldiler. Tokat halkı âsilere karşı koymuşlar, ama onlarda mağlup olmuşlardır[11].

Konya da bu haberi alan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, dehşete kapılıp Kubadabat sarayına, oradan da Beyşehir gölündeki adaların birine gitti. Mübarizüddin Hacı Armağan Şahı, Amasya subaşılığına getirerek, bu isyanı halletmesi için görevlendirdi. Armağan Şah âsilerden önce Amasya'ya vardı.

Baba İshak'ın yaşadığı tekkeye gidip, müritleriyle birlikte Baba İshak'ı öldürdü. Baba İshak'ın cesedini Amasya'ya getirip burada kale burçlarına astı. Bu haber kısa zamanda Türkmenlere ulaştı. Haberi alan Türkmenler Baba İshak'ı aradılar. Baba'nın hiçbir fanî tarafından öldürülemeyeceğine inandıklarından, Baba'nın göklere çıkıp meleklerden yardım getireceğine inandılar. Bu sebeple daha kuvvetli olarak savaşa giriştiler. Saldırılarında, kadın ve erkekler; Baba, Rasul, Allah, diyerek bağıryorlardı. Mübarizüddin Armağan Şah ile yapılan savaşta âsiler yine üstünlük kazandı. Savaş esnasında Armağan Şah şehit edilmiştir[12]. Baba İshak'ın ölümüne rağmen takipçileri pes etmemişlerdir.

Baba İshak, daha önce âsilere, Anadolu'ya hâkim oluncaya kadar mücadele etmelerini emretmişti. Bunun için âsiler Selçuklu başkenti Konya'ya doğru yürümeye başladılar[13]. Sultan habercileri, acele Erzurum hudutlarını muhafaza ile görevlendirilmiş orduyu çağırmağa gönderdi. Bunun üzerine asker, süratle Sivas'a geldi. Buradan teçhizat ve mühimmatını alarak çok hızlı bir surette Kayseri'ye geldiler. Âsiler Kırşehir'in "Malya" ovasında toplanmışlardı. Gürcüoğlu Candar Behramşah ve Frenk büyüklerinden Fardhala komutan olarak yola çıktılar. Sultan'ın altmış bin kişilik ordusu öncü birlik olarak Malya'ya varmıştı. Büyük serdarlar arkadan ağır donanımlı bir ordu ile Malya'ya doğru yürüdüler. Geriden gelecek ordu, beklenmekteydi. Çünkü bir saldırı olmadan savaşa girilmemesi ve ordunun beklenmesi söylenmişti. Askerler ansızın bir tepeden görülünce, Sultan Gıyaseddin'in askerleri de savaşa hazırlandılar. İlk safta frenkler vardı. Âsiler hücum ettiler ve ilk saldırılarında başarı elde edemediler. Tekrar saldırdılar, bunda da muvaffak olamadılar. Daha sonra kadın ve çocukların arasına girip ok atmaya başladılar. Âsiler dört bir yandan çevrilerek darmadağın edilmiştir. Arkadan büyük ordu geldiğinde öncü kuvvetler âsilerin işini bitirmişlerdi. İki-üç yaşındaki çocuklar hariç, herkes kılıçtan geçirildi. Zafer hemen Sultan Gıyaseddin'e bildirildi. Sultan her tarafa fetihnâmeler gönderdi. Ganimetin

beşte biri hazineye ayrılarak geri kalanı askerler arasında paylaştırıldı[14].

Anadolu Selçuklu devletini sarsan büyük göçebe isyanı; iktisâdi, siyasi ve içtimai sebeplerden ortaya çıkmıştı. Bunun yanı sıra olayda dinî özellikte görülmektedir[15]. Âsi Türkmenler, Baba İshak'ın "velî bir kimse" olduğuna inanmaktaydılar. "La ilahe illallah Baba Veli Allah" diye zikretmekteydiler. Bazı Türkmenler daha da ileri giderek, Baba İshak'ın Peygamber olduğuna inanmış ve: "La ilahe illallah Baba Rasul Allah", demişlerdir. Türkmenler buna kendilerini öyle inandırmışlardır ki, Baba İshak'ın Tanrı'nın Peygamberi olduğunu ve kendilerine zafer ve saltanat vadettiğini belirtmişlerdi. Türkmenler bu inançla birçok yerleri işgal etmişlerdi[16].

Baba İshak, eski Türk "Kam"larına benzemekteydi. Anadolu'da birçok "baba" vardı. Meselâ Tokatlı Burak Baba, Sarı Saltuk Baba gibi, ama Baba İshak bu babalara benzemiyordu. Yalancı Peygamber olarak ortaya çıkmıştı. Baba İshak'ın tesiri ölümünden sonra da Anadolu'da devam etmiştir. Baba İshak'ın halifeliğine Hacı Bektaşî Velî gelmiştir. Hacı Bektaşî Velî, arif ve gönlü aydın bir kişi olduğundan O'nun yolunu tutmamıştır[17].

Baba İshak'ın öncülüğünde çıkan Babaî isyanının çıkmasında siyasî, içtimaî ve dinî sebeplerin yanında, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tutum ve davranışları da etkili olmuştur. Çünkü Alaaddin Keykubat, Horasan'dan gelen Türkmenleri kontrol altında tutup, onların taşkınlık yapmalarını önlemişken; Gıyaseddin Keyhüsrev böyle bir siyaset izlememişti. Zevke sefaya dalmıştı. Ayrıca yeni yerlerin fethedilmemesi de bu olayın çıkmasına sebep olmuştur, diyebiliriz. Çünkü Moğol önünden kaçan Türkmenler Anadolu'da ki nüfusu artırıyorlardı. Bunu sağlayacak güçte olan devlet bunları gerektiği gibi iskân etmemişti.

Kösedag Savaşına Doğru Meyyafarikin (Silvan) Kuşatması:

Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Babaî isyanını bastırdıktan sonra kendisinden önceki Anadolu sultanları gibi, Anadolu Türk birliğini kurmak için Silvan'ı kuşatmaya karar verdi. Bu kararda en önemli etken; "Mardin ve Meyyafarikin fethedilmedikçe Selçuklu sancağı yükselmeyecektir" inancı idi. Bu inanç devletin kurucusu Süleyman Şah'tan itibaren devam etmekteydi. I. Kılıçarslan ve halefleri bu gaye için uğraşmışlardı. Meyyafarikin, Alaaddin Keykubat zamanında Selçuklu devletine bağlanmış, fakat fethedilememişti. Fethi gerçekleştirmek için Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ordusunu 1241'de Kayseri'de toplamıştır[18].

Bu seferin yapılmasında bir diğer sebep de, Meyyafarikin'den Eyyubî hükümdarı Şehabeddin Gazi'nin Diyarbakır'ı almak için harekete geçmesidir. Bu fikrin oluşmasına sebepte Babaî isyanıdır. Melik Gazi, Bağdat Halifesine bağlı olan akrabaları Harzemlileri yardıma çağırdı. Ayrıca Kirman (Germiyan) Türklerini de para ve mal vererek hizmetine aldı. Hazırlıklarını tamamlayan Melik Gazi, Diyarbakır'ı kuşatmak için hareket etti. Bu esnada Selçuklu ordusu da Diyarbakır hududuna gelmişti. Selçuklu devletine bağlı olan Şam hükümdarı Melik Salih'te, Melik Muazzam kumandasında bir ordu gönderdi. Selçuklu ordusu ile Melik Gazinin ordusu savaşa başladı. Selçuklu ordusunun merkezinde Mübarizüddin Çavlı vardı. Frenk askeri başında Gürcü (Şalva) oğlu Zahirüddeve öncü kumandandı. Şehrin önünde şiddetli çarpışmalar oluyordu. Bu esnada Moğollar baskılarını artırmaya başladı.

Bu durum karşısında Müslüman devletleri arasındaki husumeti kaldırmak için Bağdat Abbasi Halifesi Mustansır devreye girdi. Eyyubi Meliki Muazzam da Melik Gazi ile akrabalığı olduğundan kuşatmayı bırakma taraftarı idi. Şiddetli yağın yağmur da kuşatmayı zorlaştırıyordu. Bunun üzerine Melik Gazi'nin anlaşma teklifi kabul edildi. Meyyafarikin Selçuklu devletine bağlı kalmak şartıyla kuşatma kaldırıldı[19]. Diyarbakır'a giden Selçuklu ordusu ve kumandanları Melik Muazzam şerefine ziyafet verdiler. Melik Muazzam Şam'a uğurlandıktan sonra emir

ve beylerde Malatya'ya döndüler. Burada Sultan'dan haber alıp Konya'ya geldiler[20]. Bu sefer sonucu Diyarbakır ve Meyyafarikin (Silvan) Anadolu Selçukluları hakimiyeti altında kalmış oluyordu.

Kösedağ Savaşı Öncesi Moğol İstilâsı ve Erzurum'un İşgali:

Moğollar, Alaaddin Keykubat Türkiye'sine saldıramamışlardı. Bunun sebebi de devletin kuvvetli oluşu ve izlemiş olduğu siyasetti. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesinden sonra da Moğollar, devletin gücü ve kuvvetinden yine çekinmişlerdi. Moğollar, hedef alanları olarak gözlerini Kıpçak ili (Rusya) ve Orta Avrupa'ya çevirmişlerdi. İran'ı alıp Gürcistan'ı yağma ettikten sonra, Irak ve Türkiye sınırlarında dolaşmaya başladılar. Baba İshak olayının çıkmasını yakından izleyen Moğollar, devletin bu isyanı bastırmakta zorlandığını gördüler. Selçuklu ülkesinin eski gücünün kalmadığını ve Sultan'ın eğlenceye düşkün zayıf şahsiyetini anladıklarından Anadolu Selçuklu ülkesine saldırmaya karar verdiler[21].

Çermogan Noyan'ın vücudunda felçler başlaması sebebiyle, Moğol Hanı tarafından ordu komutanlığına Baycu Noyan getirildi. Ayrıca kaynaklar, bu komutanın itibarını yükseltmek ve askeri kuvvetini arttırmak için de, Selçuklu devletini ele geçirmek istediğini belirtmektedir[22].

Gürcü ve Ermenilerin de dâhil bulunduğu Moğol ordusu 30.000 (otuz bin) kişilik bir kuvvetle 1242 yılı sonbaharında Erzurum'u kuşatmak için harekete geçmiştir. Erzurum, Türkistan ve Anadolu kervan ve ticaret yolu üzerinde olup, zenginliğin ve Anadolu'nun kapısı önemli bir yerdi[23]. Baycu Noyan mancınık ve muhasara aletleriyle surların etrafını çevirdi. Erzurum şehrinin subaşı Sinaneddin Yakut, Frenk askerlerin kumandasını ise İstankös yapıyor idi. Muhasara başlamıştı ve savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. Türklerin kahramanlıkları ve kışın yaklaşması Moğolların gücünü kırıyordu. Öyle ki, İstankös komutasında ki, Frenk askerleri kaleden çıkıp Moğolları püskürtme hareketine bile

girişmişlerdi. Noyan geri dönme düşüncesinde idi. Erzurum serdarlarından Şerafeddin Duyni (Duvini), Erzurum subaşı Sinaneddin Yakut'a beslediği kin dolayısıyla bir gece Baycu Noyan'a gizlice haber gönderdi. Kendisine ve adamlarına dokunulmazsa Moğol askerlerini, muhafazası kendine verilen burçlardan kaleye çıkaracağını söyledi. Moğol kumandanı Duyni'ye yazdığı cevapta dileğini kabul ettiğini belirtti. Fırsatını bulduğu bir gece Duyni, iki yüz Moğol askerini kale içine aldı. Kaleye çıkan askerler, kale kapılarını kırıp Moğol ordusunun şehre girmesini sağladılar. Subaşı Yakut ve Frenk ordu kumandanı Istankös sabaha kadar Moğollarla savaştılar. Sonuç alamayınca Moğollar şehri ele geçirdiler[24].

Sultan'ın yardım için gönderdiği ordu Erzincan'a geldiğinde Erzurum şehri çoktan düşmüştü. Erzurum, tarihinde görmediği yağma ve talana maruz kaldı. Sanatkâr, genç kızlar ve çocuklar hariç şehir halkı kılıçtan geçirildi. Kimse kaçma ve kurtulma imkânı bulamadı[25]. Erzurum subaşı Emir Sinaneddin Yakut ile oğlu esir edilmişti. Başları açık ve elleri bağlı olarak Baycu Noyan'ın huzuruna getirildiler. Altın, gümüş, bütün kıymetli malları bir meydana yığıldı. Noyan, Sinaneddin'e: "Sende mademki bu kadar kıymetli mallar vardı, niçin asker toplamadın? Ak akça kara gün için değil midir?" dedi. Sinaneddin: "bir gün sana kalacak olan şeyler için benim ne tasarrufum olabilirdi?" diye karşılık verdi. Baycu Noyan bunun üzerine Sinaneddin ve oğlunun beraberce şehit edilmesini emretti. Moğollar alınan esir ve ganimetlerle birlikte kışlakları olan Mugan'a 1242'de geri döndüler[26].

Kösedağ Savaşı (1243) ve Sonuçları:

Erzurum'u alan Moğollar kışın yaklaşması nedeniyle Mugan'a geri dönmüşlerdi. Bundan yararlanan II. Gıyaseddin Keyhüsrev devlet büyüklerini Moğol meselesini etraflı bir şekilde konuşmak için topladı. Bu görüşmeler sonunda bağlı devletlerden ve diğer Eyyubi devletlerinden yardım istenmesi kararı çıktı. Hazırlıklar başladı. Elçiler gönderilerek Moğollara karşı ortak hareket edilmezse sıranın kendilerine

geleceği bildirildi[27]. Melik Gazi'ye bir elçi gönderilerek Meyyafarikin seferinden dolayı özür dilendi. Kendisine 10.000 Alaaddin altunu ve 100.000 dirhem gümüş gönderildi. Hatta Melik Gazi'nin kardeşi Melik Eřref'ten alınan Ahlat şehri, Selçukluya bağlı kalmak şartıyla yine Melik Eřref'e geri verildi. Melik Gazi ve Melik Eřref bunun üzerine asker ve mühimmat tedarikine başladılar[28].

Vezir şemseddin Isfahanî; Eyyubî hükümdarı, Sis tekfurunu ve Halep hükümdarından yardım istemek amacıyla şam'a gönderildi. Bu esnada Halep hükümdarlığında ekonomik sıkıntı vardı. Halep hükümdarlığına 100.000 altın ve binlerce akçe vezir tarafından verildi ve anlaşma sağlandı. Bu paranın iki katı para da Sis (Ermeni) tekfuruna gönderildi. Bağlı bulunduğu Selçuklu devletine göndermek zorunda olduğu askerden başka 3.000 kişilik bir askerinde gönderilmesi istendi. Ermeni kralı Hetum'un babası baron Konstantin de görüşmek üzere Kayseri'ye davet edildi. Artuklu hükümdarı Melik Said'e göndereceği asker karşılığı Resulayn verildi. Harzemliler de savaşa davet edilip kendilerine Harput ıktâ olarak verildi. Trabzon ve İznik Rumlarından da asker yardımı istendi[29]. Yapılan bu hazırlıklardan başka memleket içinde bütün ıktâ sahipleri ve Frenk, Gürcü, Rum ve Ermeni ücretlilerinden meydana gelen merkez ordusu hazırlandı. 50.000 ile 80.000 arasında tahmin edilen Selçuklu ordusu başta II. Gıyaseddin Keyhüsrev bulunmak üzere Sivas'a doğru hareket etmişlerdi[30]. Sivas'a gelen Sultan ve devlet erkanı civar memleketlerden gelecek kuvvetlerle; Melik Gazi, Sahip şemseddin ve Sis ordusunun gelmesi beklendi. Bu esnada şam tarafından 7.000 kişilik süvari ile Masuhuddini Farisi orduya katıldı[31]. Haleplilerin ve diğer Türkmen askerlerinin de Sivas'a gelmesiyle Selçuklu ordusunun sayısı 80.000'i buldu. Sultan anlaşma gereği Eyyubi ve Ermeni kuvvetlerinin de katılmasını bekledi. Fakat onlar bu sözlerini yerine getirmedi[32].

Selçuklu ordusu Sivas'ta beklerken Baycu Noyan kumandasında Gürcü, Ermeni ve Kirman askerlerinden meydan gelen Moğol

ordusunun Erzurum'a doğru hareket ettiği haberi geldi. Akıllı ve tecrübeli devlet adamları yiyecek ve mühimmat bakımından zengin olan Sivas'ta kalınmasını, Moğol ordusunun burada karşılanmasını söylediler[33].

Ömründe ciddî savaş görmemiş birtakım kişiler; Muzaffereddin oğlu Sürhap, Şaplaş, Garip, Bakbaşı (Visak başı) gibi kimseler ortalığı velveleye verdiler. "Bu derece ölüm korkusu, can sevgisi daha ne kadar devam edecek? Erzincan ve Erzurum halkı kılıçtan geçirilirken bize düşmanı ta Tebriz ve Nahçıvan'da karşılamak yaraşır. Harbi oralarda kabul edelim, aksi halde bu korku ve telaşla Sivas'tan bir konak bile uzağa gitmek kabil olmayacaktır"[34] dediler. Sultan Gıyaseddin, hoşuna giden bu sözler üzerine orduya hareket emri verdi. 80.000 kişilik Selçuklu ordusu Sivas'tan hareket ederken, Moğol ordusu da Erzincan'dan geçmiş Sivas'a doğru geliyordu.

Selçuklu kuvvetleri Sivas-Erzincan'dan geçen tarihi kervan yolunu takip ederek; Zara ve Suşehri arasındaki Köseadağ'a geldiler. Bu esnada Moğol askerleri de bu bölgeye yakın Akşehir civarındaki ovaya gelmişlerdi. Sultan'ın yakını olan gençler ve bazı cahil komutanlar düşmanın yakınlarında oldukları haberini alınca saldırmak için acele edilmesini istiyorlardı. Vezir Mühezzibiddin Ali ile beylerbeyi Gürcüoğlu Zahüriddevle gibi tecrübeli kişiler Sultan'a giderek; "bu acemilere itibar etmemelerini, mevkilerinin askeri bakımdan elverişli olduğunu, düşman saldırıları karşısında hiçbir endişe taşınmadığını" söylediler[35]. Dağ geçitlerini tutup, düşman saldırısının beklenmesini, I. Kılıçarşlan ve II. Kılıçarşlan'ın çok kullandıkları bir taktiğin tatbikini istediler[36]. Fakat Muzaffereddin oğlu Nizameddin Surhap, Gürcü oğlu Zahirüddeve'yi kastederek; "Gavur korkak olur. Bana bin Frenk süvarisi versinler, Moğolların üzerine varayım, zafer kazanayım, isterse Allah bile onlarla beraber olsun"[37] dedi. Zahirüddeve cevap verdi: "Memleket mukadderatının bir kıl ile asılı bulunduğu şu dakikada kışının korkusu âlemin burnuna ziyan getiren bu adamın söylediği söz nice sözdür ki,

söylenmesi Rum (Anadolu) ve Şam diyarının yıkılmasına sebep olur. Özellikle Sultan huzurunda sarf edilen bu laflara sadaka ile kefarete vermek gerekir. Tanrı: “işlerinizde meşveret ediniz” buyuruyor. Meşveret şüphesiz harpten önce gelir. Şüphe yok ki, ben Hıristiyanım, kendi Allah’ımdan korkarım...” Muzaffereddin oğlu Surhap ağzını bozmaya başladı. Bu sefer Naip Mühezzibüddin Ali onu azarlayıp kovdu[38]. Devlet erkani bu konuşmalar sonucu üzgün olarak Sultan’ın yanından ayrıldılar. Yüzsüz Surhap tekrar Sultan’ın yanına gelip sabaha kadar içki içtiler[39].

Sabah olunca Muzaffarüddin oğlu Sürhap hazırlıklarını tamamlayıp, Veliyüddin Pervane, Nasihuddin Faris ile 3.000 kişilik bir ordu eşliğinde sarp kayalıklardan aşağıya indiler. Bunları gören Baycu Noyan; “bunların karşısında kaçmaktan başka çare yoktur, başımı kılıçların altında görüyorum, bugün sabredelim de, o çetin geçitlerden insinler” dedi[40]. Daha sonra öncü kuvvetlerinde inmesi ile Selçuklu ordusu sayıları 20.000’i buldu. Moğol kuvvetleri 40.000 civarında idi[41]. İki ordu arasında çatışma başladı. İlk önceleri Selçuklu ordusu üstün idi. Daha sonra Moğollar, ilk defa uyguladıkları Türk muharebe taktiğine göre ric’at ettiler. Selçuklu devletinin öncü güçleri Moğolların bozguna uğradığını düşünerek takibe koyuldular. Baycu Noyan âni dönüş ile hücum emrini verdi. Selçuklu öncü kuvveti ok yağmuruna tutulup hepsi şehit edildi. Şalva oğlu, Moğolların safında bulunan Gag Hakimi Akbuga’nın karşısında bayrağını çevirip onların safına geçti. Nasihuddin Farisi birçok çarpışmadan soma harp meydanından canını kurtarıp Sultan’ın yanına geldi. Burada Sultan’a devlet büyüklerinin haklılığından bahsedip sert sözler söyledi ve Halep yolunu tuttu.

Sultan tepeden asker ve beylerinin öldürülüşünü gördükçe, kendi densizliği aklına gelip ağladı. Akşam vakti saltanat çadırını, hazinelerini ve ailesini Tokat’a gönderdi. Çaşnigir Mübarizüddin Çavlı, harpten kaçıp Sultan Gıyaseddin’in yanına geldi. Sultan, Çavlı’ya ne tedbir düşündüğünü sordu. Çavlı

“zamanında kullarının fikrine itibar etmediniz, şimdi yapacak bir şey kalmadı” cevabını verdi. Bunun üzerine Gıyaseddin Keyhüsrev, Çavlı’ya: “memleket işlerini sana bırakıyorum, nasıl bilersen öyle yönet ve yap” dedi. Tokat tarafına doğru yola çıktı[42]. Yolda Fahrettin Aslan Doğmuş, Şemseddin Has Oğuz ve Seyfeddin Türkeri ile karşılaştı. Bunlar tedbir alarak Sultan’ın kıyafetini değiştirdiler[43].

Sultanın kaçtığından haberi olmayan Selçuklu askerleri, gece yarısına kadar savaşa devam ettiler. Tepede bulunan Selçuklular ateş yaktılar. Moğollar ateşi görünce müdahale yapmaktan çekindiler. Selçuklu askerleri ordugaha geldikleri zaman eşyadan başka bir şey göremediler. Bozguna uğradıklarını anlayıp kaçmaya başladılar. Sabahleyin Selçuklu çadırlarına yaklaşan Moğollar, hiç kimsenin olmadığını görünce bunun bir tuzak olabileceğini düşünüp geri çekildiler. Moğollar iki gün boyunca çadırları gözlediler. Hiçbir hareket olmadığını görünce ordugaha girdiler. Burada kimsenin olmadığını, Selçuklu ordusunun eşya ve ganimetini bırakıp gittiklerini, Selçuklu ordusunun dağılıp kaçtıklarını anladılar. Savaş 3 Temmuz 1243 tarihinde Cuma günü Selçukluların bozguna uğraması ile sona erdi[44].

Moğollar, Selçuklu ordugâhından hesapsız ganimet elde ettiler. Sultan’ın ihtişamlı otağı ve renkli çadırlar, çeşitli silahlar, muazzam miktarda altın, gümüş eşyalar ele geçirdiler. Bu ganimetler 300 deve yükü altın (her yük 40.000 Sultanî) 3000 hayvan yükü altın ve gümüş eşya olarak büyük bir evi dolduracak miktardaydı. 40 araba ile taşınıyordu. Bunlardan başka Sultan’ın beslemiş olduğu aslan, pars ve vahşi hayvanlarda Moğolların eline geçmişti[45].

Moğollar, Köseadağ savaşından zaferle çıkmıştır. Selçuklu ordusu Moğol ordusundan kalabalıktı ve aynı zamanda zengindi. Değerli kumandan ve askerler de mevcuttu. Bütün bunlara rağmen Selçuklu ordusu kendi sınırları içinde Moğollara yenildi. Bu yenilginin arkasındaki birinci ve en önemli etken, II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in genç, tecrübesiz ve eğlenceye düşkün

olmasıdır. Bu gerçeği Mühezzibüddin Ali, savaştan sonra geldiği Amasya'da şöyle belirtiyordu. "Memleket işleri ve saltanat ahvali Sultan'ın akılsızlığı, gençliği ve nâdanlığı (cahilliği), ayak takımı ve rezillerle oturup kalkması sebebi ile bu dereceye düştü. Aşırı eğlencenin uğursuzluğu yüzünden bu hale geldi"[\[46\]](#) demiştir. Moğollara karşı öncü birliğin yenilmesi savaşın bittiği manasına gelmiş; Selçuklu Sultanı ve ordusu kaçmaya başlamıştır. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Selçuklu ordusu 80.000 kişiden meydana gelirken, Moğol ordusu 40.000 – 60.000 kişi arasındaydı. Selçuklu öncü birliğinden başka 60.000 kişilik bir orduya daha sahipti. Bu orduyla ve bulunduğu mevkiinin avantajı ile savaşın kaderi değişebilirdi. Zaten savaş alanındaki askerler hala savaş durumundaydı. Savaş bittikten sonra asker toplanmamış, Sivas, Kayseri ve diğer illerin de tahrip edilmesine imkan verilmiştir. Halbuki asker toplanıp, yiyecek ve mühimmat bakımından zengin Sivas'ta savunmaya geçilebilirdi. Bu savunmada da başarı sağlanabilirdi. Çünkü Erzurum kuşatması az sayıdaki askerle yapılmış kale ve surların sağlamlığı Moğolları yıldırılmıştı[\[47\]](#).

Savaşın kaybedilmesindeki diğer bir sebep ise, Moğolların bütün dünyada meydana getirdiği korkudur. Onların yenilmez bir illet olduğu bütün dünyaya yayılmıştı. Bu düşünce Türkler üzerinde de etkili olmuştur[\[48\]](#). Bir diğer sebepte devlet adamları arasındaki rekabet olabilir. Sultan'ın etrafındaki genç ve tecrübesiz kişiler, Sultanı çeşitli sebeplerle etkileri altına almışlar ve O'nun ile içki masalarında sohbet etmişlerdir. Bu savaş Anadolu Selçuklu devletini öyle etkilemiştir ki, devletin yıkılmasına sebep olmuştur. Anadolu Selçuklu devletinde sonun, yani yıkılışın başlangıcı olmuştur, diyebiliriz.

Sivas'ın Moğollar tarafından işgali:

Baycu Noyan, Köseadağ'da Selçuklu ordusunu bulamayınca takibe koyuldu. Yolda ne Sultan'a ne de ordusuna rastladı. Sivas'a doğru geldi. Sivas kadısı İmam-ı Rubban-ı Kırşehirli Necmeddin

idi. Necmedddin vaktiyle Moğollar ile Harzemşahların savaşını görmüş, ülkenin nasıl yağma ve talan edildiğini biliyordu. Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın huzuruna çıkıp onların iltifatına nail olmuş ve O'dan yarlığ almıştı[49]. Bu münasebetle Kadı, şehrin ileri gelenlerini de alıp Baycu Noyan'ın huzuruna vardı. Baycu Noyan Kadı'yı tanıyıp O'nun elindeki yarlığa hürmeten Kadı Necmeddin'i dinledi. Varılan anlaşmaya göre şehir halkına zarar verilmedi. Ama Baycu Noyan şehrin Erzincan kapısı hariç bütün kapılarını kapatıp üç gün yağma yaptırdı. Sultan'ın malları ve evlerdeki değerli mallar yağma edildi. Selçuklu devletinin askeri bir üssü olan Sivas'ta ki, bütün silah ve mühimmatlar yakıldı. Surların büyük bir kısmı da tahrip edilmiştir[50].

Kayseri'nin Moğollar tarafından ele Geçirilmesi:

Moğollar Sivas'ı aldıktan sonra Kayseri üzerine yürüdüler. Kayseri halkı ve ileri gelenleri Sivas'ın aksine savunmaya hazırlandılar. Köseadağ savaşından kaçan Samsamüddin Kaymaz ile Topal Fahreddin Ayaz Kayseri'ye sığınmışlardı. Bu iki kumandan komutasında şehrin burçları ve surları tamir edildi, eksikler tamamlandı. Moğollar Kayseri'ye gelince kale dışında bulunan yerleri yağma edip insanları öldürdüler[51]. Baycu Noyan şehrin etrafına mancınıkları kurdurttu. On beş gün boyunca şehri muhasaraya aldılar. Ufak tefek yarıklar açtılsa da başarıya ulaşamadılar. Hatta, Mescid-i Battal dağ ve harabelerden Moğollara pusu kurup taarruz etti. Şehir halkı ve askerler elinden geleni yapıyordu. Bunun üzerine Moğollar kuşatmayı kaldırıp yeni sene gelmeyi düşünüyorlardı[52]. Fakat Kayseri İğdiş-Başısı bulunan Hajukoğlu Husam adlı bir Ermeni dönmesinin hıyaneti durumu değiştirdi. Hajukoğlu bir gece gizlice Baycu Noyan ile temas kurdu. Yazılı teminat aldıktan sonra şehir hakkında önemli bilgiler verdi. Selçuklu emirleri ve askerleri savaşa devam ediyordu. Bu esnada Ermeni dönmesinin hıyaneti öğrenildi. Şehrin Subaşısı Fahreddin Ayaz da aynı yolu izleyerek Baycu'nun yanına vardı. Bu olaylar üzerine Moğollar geri dönüşten vazgeçip kuşatmayı

şiddetlendirdiler. Şehirde yalnız kalan Emir Samsamüddin Kaymaz savaşa devam ediyordu. Moğol askerleri hep birden Sivas kapısı üzerine hücum ettiler. Burçları mancınıklar döverken, Türk askerlerinin azalması sonucu, Moğol askerleri burçların üzerine çıktılar. Şehrin kapılarını kırarak açtılar. Moğol askerlerinin tamamı şehre girip kaleyi ele geçirdiler. Bütün askerlerin kolları bağlanıp Meşveret ovasına götürüldü. Askerler burada kılıçtan geçirildi. Moğollar, genç kızlar ve erkekler hariç kılıçtan geçirdiler. Genç kız ve erkekleri de esir olarak paylaştılar. Daha sonra bütün ganimetler, gizli altınlar yağma edildi. Selçuklu Devleti'nin ikinci başkenti olan şehirde ki güzel evler, saraylar, köşkler ve surlar yıkıldı. Bu katliam esnasında 10.000 insan öldürülmüştür[53].

Kayseri'yi tahrip eden Moğollar kışlık karargâhları olan Azerbaycan'a (Mugan) dönüyorlardı. Yolda Erzincan'a uğradılar. Buradan istedikleri miktarda altın alamayınca şehri kuşattılar. Şehir dayanacak güçte olmadığından Moğollar tarafından alındı. Yağma ve katliamlarla şehir harabeye çevrildi. Baycu Noyan kolay kazandığı zafer sonucu Selçuklu ordusunun zayıflığını görüp, ikinci bir Anadolu seferi yapma düşüncesiyle Mugan'a döndü.

Bu esnada Sultan Gıyaseddin, Tokat'tan Ankara'ya, oradan Antalya'ya gitti. Burada kendini güvende göremediği için Menderes nehri tarafında ve İznik Rum imparatorluğu hududundaki bir kaleye gitti[54]. Kayseri'ye gelen Sultan'ın annesi, kız kardeşi, cariyeleriyle ve hazinesi ile beraber şehrin istilası üzerine, Halep'e gitmek için Ermeni kralının babası Konstantin'e sığındı. Lakin Ermeni Kralı Moğollar'a yaranmak için haber gönderip bunları teslim etti. Aynı şekilde istilâdan kaçıp Halep'e gitmek isteyen Kayseri, Malatya ve diğer Selçuklu şehir halklarına da tecavüz edip mallarını aldı. Bunları Moğollar'a yaranmak için teslim ettiler. Bu bahaneyle Selçuklulardan intikam almaya çalıştılar[55].

Kösedağ savaşı sonunda Malatya Subaşı Reşideddin henüz Moğol işgali gözükmeden adamları ve hazinesiyle Halep'e kaçmıştı.

Giderken de şehrin kapılarını açık bıraktı. Halk kendi arasında toplanıp bir yönetim oluşturup şehri yönettiler. Bütün bunlardan sonra Anadolu'nun her yanında kıtlık baş gösterdi. İnsanlar yollara döküldü. Bir süre sonra Yasavur Noyan kumandasındaki Moğol güçleri Silvan, Mardin ve Urfa'ya geçerek Halep kapısına vardılar. Moğollar Elbistan'da ki Türkmenleri de kılıçtan geçirdiler. Duduoğlu komutasında ki, 70.000 kişilik bir Türkmen grubu, Harput'a kadar talan eden Moğollarla savaştılar. Daha sonra Davut isminde ki bir Türkmen beyi 30.000 kişilik kuvveti ile Meyyafarikin hükümdarıyla ittifak yapıp Moğollara karşı koydular[56].

Sonuç:

Kösedağ bozgunu üzerine Amasya'ya çekilen Mühezzibüddin Ali, Baycu Noyan'ın Kayseri'den ayrıldığını duydu. Bunun üzerine Amasya Kadısı'na şunları söyledi; "Eğer yapılacak işlerde, alınacak tedbirler de ağır davranırsak nankörlük etmiş oluruz. Benim düşüncem her ne kadar ok ve kılıç darbesiyle karşı durmaksa da işin kötüye varacağını hesaba katıyorum; Moğollar'ın arkasından gidelim, sulh yolunu arayalım"[57]dedi. Kadı bu fikri beğendi. Vezir Mühezzibüddin Ali, Keyhüsrev'e danışmaya bile gerek duymadan Baycu Noyan'a yetişmek için yola koyuldu. Önemli miktarda ki, hediye ile Baycu Noyan'a Erzurum hududun da yetiştiler. Mühezzibüddin Ali, Noyan'a elçi gönderdi. Baycu Noyan ve çevresindekiler bu cesarete hayret edip elçiyi kabul ettiler.

Daha sonra Vezir Mühezzibüddin Ali ile Kadı Fahreddin, Baycu Noyan'ın huzuruna çıktılar. Baycu Noyan bunları iyi karşıladı. Anlaşma tekliflerini konuşmak üzere kendileriyle beraber Mugan'a gelmelerini söyledi. Mugan'a varıldığı zaman Baycu Noyan Çermogan'ın huzuruna çıktı. Sahip Mühezzibüddin Ali ile Kadı Fahrettin'i yanlarına çağırttılar. Çermogan, Selçuklulara ziyaretlerinin sebebini sordu. Vezir Ali uygun bir lisanla cevap verdi. "Yüce Tanrı, ulu İlhan'a dünyalar durdukça sağlık versin. Bilirsiniz ki, Allah bu sefer de devletinize yardım etti. Müslüman Padişah'ı üzerine zafer verdi, bundan mağrur

olmak gerekmez. Cenk ve savaşta ölenler sizce de malum olduğu üzere 3000 süvariden fazladır. Bununla beraber bütün Moğol askerlerinden de pek çok insan telef olmuştur. Bizim daha yüz binlerce askerimiz memleket hudutların da bütün hazırlıklarıyla beklemektedirler. Rum ülkesini Selçuklu sultanlarından başka hiç kimse yola getiremez. Bu diyar halkının yüreklerinde onlara itaatten başka bir duygu yer bulmaz. Eğer Noyan, Sultan'ın arzularına riayet göstermek isterlerse sulh teklifini kabul buyururlar...eğer bundan başka fikirleri var ise emir buyursunlar dedi” [58].

Baycu Noyan, dinlediği bu sözleri Çermogan'a tercüme etti. Çermogan, Vezir'in teklifini kabul ederek anlaşma şartlarına geçildi. Çermogan, Rûm diyarının neler verebileceğini sordu. Vezir Mühezzibüddin Ali ve Kadı Fahreddin dışarı çıkıp verebilecekleri; altın, deve, koyun, at, sığır, elbise, mücevherat, av köpekleri, köle ve cariyelerin miktarlarını yazdılar. Baycu Noyan bunlar üzerinde birtakım değişiklikler yaparak, yıllık vergi olarak bütün Noyanların huzurunda anlaşma imzalandı. Anadolu Selçukluları, Moğollara; yıllık vergi olarak 360.000 dirhem para, 10.000 koyun, 1000 sığır, 1000 deve, av köpekleri ve kumaş vermeyi kabul etmiştir. Anlaşma sırasında Baycu Noyan'ın yanındaki bir Moğol, bu miktarın Anadolu'nun bir köyünden alınan vergiye eşit olduğunu ve bu miktarın çok az olduğunu söyledi. Bunun üzerine Baycu Noyan; “bu miktar gelsin gerisi gelir” [59] demiştir.

Vezir Mühezzibüddin Ali, büyük bir cesaret örneği ile anlaşmaya gittiği Mugan'dan henüz dönmemişi ve bir haber alınamamıştı. Sultan II. Gıyaseddin, Moğolların Azerbaycan'a dönmesi üzerine Konya'ya gelmişti. Köseadağ savaşından önce Vezir Isfahanî Halep ve çevresine asker toplamak üzere gitmişti. Savaşın bittiği haberini alınca, dağıtmış olduğu paraların bir kısmını alarak, Malatya'ya dönmüş bulunuyordu. Bir müddet sonra Mühezzübiddin Ali, Moğollarla anlaşmış olarak Konya'ya geldi. Büyük bir sevinç ve törenle karşılandı. Sultan'ın huzuruna çıkıp olup bitenleri anlattı ve Sultan O'na

ihsanlarda bulundu[\[60\]](#).

Sulh temin edildikten sonra memleket işleri düzene sokulmaya başlanmıştır. Köseadağ savaşı sonunda büyük felaketler meydana gelmiş ve Selçuklu devleti, Moğollara haraç vermek durumuna düşmüştür. Anadolu Selçuklu devletine bağlı bazı devletler, Moğollara bağlanma yolunu tercih etmişlerdir. 1244 tarihinden itibaren Ermeniler, Moğollara tâbi olup, Selçuklulara düşmanca davranmaya başlamışlardır. Trabzon Rumları da Moğollara bağlanmıştır. Köseadağ mağlubiyeti Anadolu Selçuklularını için sonun başlangıcı olmuştur. Devlet günden güne zayıflamış, parçalanmış, yeni mahalli beylikler ortaya çıkmıştır.

1. Gıyaseddin, Moğollar ile yapılan anlaşmayı, sağlam temellere oturtmak için vezir Şemseddin Isfahanî, Amasya Kadısı Fahreddin ve tercüman Mecdeddin Muhammed'den oluşan elçilik heyetini, Moğolların en yetkili hanı Batu Han'a gönderdi. Batu Han, İdil nehri ağzında oturuyordu ve Batı Moğolların başı idi. Selçuklu heyeti Karadeniz'i aşarak Kırım üzerinden Batu Han'a ulaştı. Hediyeleri takdim ettiler. Moğollar ile Anadolu Selçuklularını arasındaki anlaşma teyit edildi[\[61\]](#). Batu Han'ın onayından sonra elçilik heyeti sağ salım Konya'ya geri dönmüşlerdir. Selçuklular için Köseadağ savaşı sonun başlangıcı olmuştur.

1243'de meydana gelen Köseadağ Savaşı sonucu Moğollar Anadolu'yu işgal ederken, Anadolu Selçuklularını da zayıflamaya ve yıkılışa doğru yol almaya başlamışlardır. 1243 Köseadağ Savaşı ile başlayıp 1308 yılına kadar Anadolu Selçuklularınının yıkılış ve dağılma dönemi 65 yıl kadar sürmüştür.

Kaynaklar:

– AKSARAYÎ, KERİMEDDİN MAHMUD; **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, (**Selçuklu Devleti Tarihi**), (Çev. M. Nuri Gençosman-F. Nafiz Uzluk), Ankara, 1943.

– CAHEN, Claud; **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (Çev. Yıldız Moran),

İstanbul, 1979.

– GÜNGÖR, Erol; **Tarihte Türkler**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1992.

– İBNİ BÎBÎ; **Selçuknâme**, (**Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**), (Farsça muhtasar), (Çev. M.

Nuri Gençosman), Ankara, 1941.

– KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat; **Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar**, (6. Baskı), 1976.

– ÖZTUNA, Yılmaz; **Türkiye Tarihi**, C.I, İstanbul, 1964.

– SEVİM, Ali – YÜCEL, Yaşar; **Türkiye Tarihi**, C.I-IV, Ankara, 1990.

– TOGAN, A. Zeki Velidi; **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981.

– TURAN, Osman; "II. Gıyaseddin Keyhüsrev", **İslam Ansiklopedisi**, C.IV, M.E.B.

Yayınları, İstanbul, 1971.

- _____; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1971.

- _____; **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1980.

– ULUÇAY, Çağatay; **İlk Müslüman Türk Devletleri**, (M.E.B), İstanbul, 1977.

– UZLUK, Feridun Nafiz; **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, C.III, Ankara, 1952.

– UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1988.

– YILDIRIM, Mahmut; **II. Gıyaseddin Keyhüsrev Devri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 1998.

[1] İbni Bîbî, **Selçuknâme**, (Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi), (Farsça muhtasar), (Çev. M. Nuri Gençosman), Ankara, 1941, s.205-206.

[2] Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1980, s.310.

[3] Claud Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (Çev. Yıldız Moran), İstanbul, 1979, s.143.

[4] Mahmut Yıldırım, **II. Gıyaseddin Keyhüsrev Devri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 1998, s.26-27; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1971, s.420.

[5] Mehmet Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar**, 1976, s.208; Yıldırım, **Ag.e.**, s.27-28.

[6] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.207; Yıldırım, **A.g.e.**, s.28.

[7] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.208.

[8] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.208; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.422.

[9] Ali Sevim-Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi**, C.I-IV, Ankara, 1990, s.124.

[10] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.208; Sevim-Yücel, **A.g.e.**, s. 124.

[11] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.209.

[12] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.423.

[13] Çağatay Uluçay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, (M.E.B), İstanbul, 1977, s.145.

[14] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.209-210; İbni Bibi, bu savaşı 1239 tarihinde göstermektedir. Oysa Osman Turan ve Ali Sevim 1240 tarihini vermektedir. Doğrusu budur.

[15] A. Zeki Velidi Togan, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981, C.I, 203.

[16] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.424-425.

[17] Turan, **A.g.e.**, s.425.

[18] Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, s.310.

[19] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.212; Sevim-Yücel, **A.g.e.**, s.125.

[20] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.212.

[21] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.429.

[22] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s. 213.

[23] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.430.

[24] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.213.

[25] Sevim-Yücel, **A.g.e.**, s.126.

[26] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.214.

[27] İbni Bibî, **A.g.e.**, s.215; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.431; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1988, s.10.

[28] İbni Bibî, **A.g.e.**, s.215.

[29] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.432.

[30] Turan, "II. Gıyaseddin Keyhüsrev", **İslam Ansiklopedisi**,

C.IV, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1971, s.622.

[31] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.215.

[32] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.432.

[33] Turan, **A.g.e.**, s.433.

[34] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.216.

[35] İbni Bîbî, **A.g.e.**, aynı yer.

[36] Yılmaz Öztuna, **Türkiye Tarihi**, C.I, İstanbul, 1964, s.116.

[37] Kerimeddin Mahmud, **Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, (Selçuklu Devleti Tarihi)**, (Çev. M. Nuri Gençosman-F. Nafiz Uzluk), Ankara, 1943, s.140.

[38] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.217.

[39] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.435.

[40] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.217.

[41] Uzunçarşılı, **A.g.e.**, s.10; Uzunçarşılı'ya göre Moğol askeri sayısı 60.000'dir.

[42] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.435-436; Feridun Nafiz Uzluk, **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, C.III, Ankara, 1952, s.32.

[43] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.218.

[44] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.437; İbni Bîbî, **Ag.e.**, s.218-219; Erol Güngör, **Tarihte Türkler**, İstanbul, 1992, s.108; Uluçay, **A.g.e.**, s.146.

[45] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.437; Yıldırım, **A.g.e.**, s.43.

[46] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.437.

[47] Yıldırım, **A.g.e.**, s.44.

[48] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.438.

[49] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.219.

[50] İbni Bîbî, **A.g.e.**, aynı yer; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.440.

[51] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.219-220.

[52] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.440-441.

[53] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.441.

[54] Uzunçarşılı, **A.g.e.**, s.10-11.

[55] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.442.

[56] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.443.

[57] İbni Bîbî, **A.g.e.**, s.221.

[58] İbni Bîbî, **A.g.e.**,s.221-222; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.444-445.

[59] Uluçay, **A.g.e.**, s.147; Turan, **A.g.e.**, s.446.

[60] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.447.

[61] Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.450; Yıldırım, **A.g.e.**, s.51-52.